

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.016 : 78

В. С. Вергунова

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Пошук нових шляхів і методів підготовки майбутніх фахівців є відображенням основних тенденцій процесу реформування, що здійснюється у системі педагогічної освіти. В умовах сьогодення перед вищою школою постає необхідність оновлення методик розвитку особистості, де пріоритетного значення набуває становлення особистісних якостей студентів, оцінно-вибіркової позиції щодо явищ дійсності й мистецтва. У цьому плані актуальною є проблема формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва у майбутніх учителів музики початкової школи. Звернення до цієї проблеми зумовлено також вимогами суспільства до підвищення загальної культури підростаючого покоління, розвитку їхньої духовності, моральності, здатності до осягнення та втілення загальнолюдських цінностей у власній професійній діяльності.

Проблема формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва є складною, багатогранною та торкається багатьох важливих питань, що хвилювали й хвилюють дослідників різних часів. Про це свідчить велика кількість досліджень у цьому напрямку. Так, у філософському аспекті її розглядали Аристотель, Ю. Борев, Г. Гегель, В. Джеймс, І. Зязюн, В. Іванов, М. Каган, Н. Крилова, Л. Столович, І. Шитов та інші. Психологічний аспект висвітлений у працях, присвячених дослідженню суб'єктивного досвіду особистості, його взаємозв'язку з рефлексивними процесами та діяльністю, ролі досвіду у структурі особистості (І. Бех, Л. Виготський, К. Платонов, К. Роджерс, С. Рубінштейн та інші). Істотним внеском у розв'язання означеної проблеми стали педагогічні погляди Ш. Амонашвілі, О. Вербицької, Дж. Дьюї, В. Серикова, В. Сухомлинського, К. Ушинського, І. Якиманської та інших.

У сфері музичної педагогіки проблему формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва розглядали крізь призму питань, які стосуються розвитку музичної культури особистості, формування ціннісних орієнтацій студентів у царині музичного мистецтва, залучення майбутніх учителів до сприймання, творення й оцінки музичних явищ (Е. Абдулін, Л. Арчажникова, В. Дряпіка, Т. Завадська, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, Г. Шевченко,

О. Щолокова та інші). Цінними є праці, у яких розглянуто питання музичної підготовки майбутніх учителів початкових класів і музики (І. Арановська, С. Барановська, В. Міshedченко, Л. Кожевнікова, О. Рябініна, С. Чабан, О. Хижна та інші). Однак, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, на якості музичної освіти фахівців початкової школи позначається відсутність методики, спрямованої на формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва як сутнісної якості особистості майбутнього вчителя.

Мета статті полягає у висвітленні методичних засад формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва у майбутніх учителів музики початкової школи.

Досвід є особливою формою освоєння світу, що відображає специфіку діяльності, до якої залучається людина. Науковці характеризують цей багатоаспектний феномен як специфічне утворення зі складною структурою, що відіграє значну роль у становленні й розвитку особистості. Особливість досвіду полягає у зумовленості особистісними особливостями його носія (потребами, інтересами, орієнтаціями, способами мислення, ставленням до світу й самого себе тощо).

Ураховуючи багатогранність підходів, під досвідом ціннісного ставлення до музичного мистецтва ми розуміємо сутнісну якість особистості, що охоплює враження, знання і вміння, які є результатом здійснення музично-творчої діяльності, спрямованої на пошук і втілення музичних цінностей. Специфіка зазначеного феномену виявляється у його змістовому наповненні, що пов'язується із ціннісними знаннями й уявленнями, ціннісними переживаннями, здатністю виявляти, підтримувати і втілювати цінності у музичній діяльності.

Здійснення наукового аналізу досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва як естетичного, психологічного та педагогічного феномену, сприяло виявленню основних структурних компонентів, у яких відображаються його специфічні особливості. При цьому методологічними основами дослідження було визначено: а) філософські положення щодо феномену досвіду як основи пізнання дійсності, природи художнього пізнання; б) теорії розвитку особистості, психологічні аспекти досвіду; в) положення музикознавчої науки щодо музичної діяльності як творчого процесу, діалектичного взаємозв'язку соціального й особистісного у процесі творення, виконання і сприймання музики.

Сутність виділених методологічних основ розкривається в наступних положеннях:

- розвиток людини як особистості зумовлюється її досвідом (К. Роджерс);
- досвід є не тільки передумовою певної діяльності, але й її результатом (І. Зязюн);

– до досвіду слід підходити як до динамічного явища, а не як до незмінної якості (Дж. Дьюї);

– досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва є сутнісною якістю особистості, що відображає її загальний і естетичний розвиток, та є основою взаємодії з естетичними цінностями (Л. Столович);

– основою формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва є музично-творча діяльність (Є. Назайкінський);

– формування досвіду ціннісного ставлення визначається співвіднесеністю музичних творів до потреб особистості й супроводжується впливом на її емоційну сферу, яка сприяє визначенню значущості музичних явищ (Г. Падалка).

Аналіз загальнонаукових уявлень щодо значення і функцій досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва дав змогу визначити основні напрямки формування означеної якості у студентів. Зокрема, ми спиралися на рівневу структуру естетичного ставлення, розроблену Н. Криловою, у якій, на нашу думку, відображено загальну тенденцію руху формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва. Так, *інформаційний рівень* пов'язується із накопиченням інформації про об'єкт та його оцінкою; *ціннісно-орієнтаційний* характеризує вияв потреб, інтересу і цілей діяльності, а також того, заради чого людина оцінює інформацію; *нормативно-регулятивний* забезпечує співвідношення власної мисленнєвої та практичної діяльності з чинними у суспільстві естетичними нормами й критеріями оцінювання; *предметно-практичний* визначає реалізацію естетичного ставлення у вигляді вербальної поведінки, творчої діяльності або спілкування з мистецтвом [3, с. 49].

З іншого боку, враховано висновки І. Зязюна щодо дотримання таких вимог при формуванні естетичного досвіду:

– об'єкт має бути знайомий людині (тобто вона повинна знати хоча б у загальних рисах його суть, значення і властивості);

– він повинен мати для реципієнта безпосередній або опосередкований життєвий інтерес;

– необхідно, щоб через нього кожна людина могла пов'язати власне життя із життям всього суспільства [2, с. 32].

Ці положення в цілому відображають логіку формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва, яка полягає у накопиченні музичних вражень, засвоєнні музично-теоретичних знань щодо музичного мистецтва, активізації рефлексивних процесів під час спілкування з ним, вираженні набутого досвіду у музично-творчій діяльності. Звідси, визначено три основні напрямки. Перший передбачає розширення музичного тезаурусу, накопичення та узагальнення музичних вражень студентів. Другий напрям полягає в активізації внутрішніх сил особистості, спрямованих на переживання й осмислення

музичних цінностей. Третій – у забезпеченні реалізації набутих знань, умінь та ставлень у самостійній музично-творчій діяльності.

Необхідно враховувати, що визначення цих напрямків є умовним, оскільки формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва – це цілісний процес, що передбачає безпосереднє залучення особистості до активної музичної діяльності, активізацію творчого потенціалу, здатності до сприймання музичних цінностей. Він зумовлений наявністю відповідних знань і вмінь, розвиненістю музичних потреб, інтересів, смаків та ідеалів. Разом із тим, цей процес має динамічний характер, оскільки поглиблення, збагачення й трансформація відповідного досвіду відбувається при кожному спілкуванні з музичними творами.

На підставі аналізу наукових досліджень, присвячених проблемам музичної освіти майбутніх учителів, визначено основні принципи на яких ґрунтується процес формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва. Так, ми виходили з того, що цей процес є процесом динамічним. Він потребує не тільки накопичення нових знань, умінь і переживань, але й їх трансформацію, доповнення, осмислення, реалізацію. Ці окремі складники вимагають знаходження особистості «безпосередньо на місці дії», відображають не тільки її знання, але й спосіб їх отримання. У той час, як майбутній учитель залучається у музичну діяльність, на основі якої здійснюється пізнання художнього світу, названі дії відбуваються постійно, безперервно змінюючи один одного. Тому успішність процесу формування довіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва забезпечується реалізацією принципу безперервності набуття досвіду, який передбачає, поєднання кожного його нового елементу з попереднім.

Наступним принципом, на який слід спиратися у формуванні досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва, є опора на життєвий і художній досвід особистості. Його визначення зумовлено тим, що підготовку майбутніх учителів музики слід розглядати не як новий етап у їхньому музичному розвитку, а як такий, що охоплює попереднє спілкування з музикою. Цей аспект підкреслює те, що у процесі навчання викладач має спиратися на вже набутий досвід студента, відштовхуватись від нього, розвивати, інтерпретувати та залучати у навчально-виховний процес. Тільки в такому випадку можна говорити про особистісну значущість пізнання явищ музичного мистецтва.

Принцип обов'язковості гедоністичного ефекту передбачає збереження естетичного враження від музичного твору, що є основою освоєння художніх цінностей. Як підкреслює Г. Падалка, часто у ВНЗ поза увагою викладачів залишається важлива функція музичного мистецтва – нести радість людині від спілкування з прекрасним. «Нерідко забувається, – пише вчена, – що наполеглива праця – це важливий, необхідний, але тільки засіб сходження на мистецькі вершини,

де має панувати вільне, нічим не скуте і не обмежене почуття радості від художнього пізнання, насолоди від зустрічі з прекрасними образами, від можливості наблизитись і доторкнутися до Краси» [4, с. 24].

Одним із важливих принципів формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва є принцип єдності емоційного і свідомого, що забезпечує цілісність пізнання музичних явищ. Як стверджує Г. Падалка: «Сприймання, оцінювання і творення мистецтва в навчальному процесі не можуть відбуватися плідно, якщо не передбачають взаємодії раціональних і почуттєвих аспектів психічного життя учнів» [4, с. 79].

Принцип активності й самостійності студентів передбачає залучення до безпосередньої музично-творчої діяльності, використання у навчанні проблемних методів; задіяння усіх психічних процесів, які сприяють активізації пізнання музики.

Важливу роль у процесі формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва відіграє створення особливих стосунків між викладачем і студентом. Як підкреслював К. Роджерс, виникнення сприятливої атмосфери, що ґрунтується на визнанні цінності індивіда, відсутності зовнішньої оцінки, спрямовує особистість на саморозвиток та самовдосконалення. «Якщо створити певний тип стосунків з іншою людиною, вона знайде у собі здатність використати їх для свого розвитку, що викличе зміни і розвиток її особистості», – наголошував він [5, с. 75]. Тому формування відповідного досвіду в майбутніх учителів музики ґрунтується на принципі педагогічної взаємодії.

Окрім принципів, ми визначили педагогічні умови формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва, а саме:

- педагогічне керування процесом формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва;
- розвиток музичного сприймання як основи ціннісного ставлення до музичного мистецтва;
- стимулювання оцінної діяльності студентів;
- формування мотивації спілкування з музикою.

Педагогічне керування процесом формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва передбачає здійснення цілеспрямованих впливів на особистість студента та його діяльність, створення низки завдань, які сприяють досягненню мети керування. Воно містить педагогічне прогнозування, пов'язане з передбаченням музичного розвитку студента та результатів його навчальної діяльності; прийняття педагогічних рішень, вибору методів впливу на студентів; оцінювання й контроль результатів музично-виховної діяльності студента; коригування, яке може здійснюватись у формі попередження відхилень у цьому процесі шляхом внесення відповідних змін.

Формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва неможливе без залучення студентів до музичної діяльності.

Однак, самого факту слухання музичного твору чи його формального виконання недостатньо. Необхідно, щоб студенти вміли глибоко переживати та осмислювати музичне мистецтво, виявляти власне ставлення до нього. Тому наступною умовою є розвиток музичного сприймання студентів як основи ціннісного ставлення до музичного мистецтва.

Усвідомлення суб'єктивної та об'єктивної значущості конкретного музичного твору здійснюється завдяки оцінній діяльності, у якій органічно поєднано емоційні та раціональні елементи музичного пізнання. Як підкреслював Є. Назайкінський, «оцінна діяльність є ланкою, яка об'єднує мисленнєві, перцептивні і комунікативні дії слухача, і тому об'єднує під своєю егідою усвідомлені елементи слухацької поведінки» [1, с. 210]. Завдяки оцінці визначається, якою мірою і які грані потреб задовольняє музичний твір, внаслідок чого він характеризується як художня цінність. Тому наступна умова формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва, що зумовлює розвиток естетичного смаку, потреб, ціннісних орієнтацій – стимулювання оцінної діяльності студентів.

Від сформованості мотивації спілкування з музикою залежить здатність особистості до співтворчості, співпереживання, осмислення власної життєвої позиції, прагнення до оволодіння досвідом ціннісного ставлення до дійсності, втіленого композитором у музичних творах. При цьому слід урахувувати, які мотиви музичної діяльності студентів домінують. Якщо в особистості переважають внутрішні мотиви, говорять про сформованість внутрішньої мотивації. Іншого значення набуває спонукання ззовні. У такому разі мотиви мають короткочасний характер і припиняють свою дію за відсутності відповідних спонукальних сил. Нерідко спостерігається формування негативної мотивації, коли активність особистості зумовлюється загрозою санкцій, прагненням уникнути неприємностей і покарання. Зважаючи на ці особливості, завдання викладача полягає у тому, щоб сформувати саме внутрішню мотивацію спілкування з музичним мистецтвом.

Отже, методичні засади формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва у майбутніх учителів музики початкової школи визначають такі концептуальні положення:

– досвід є інтегрованою якістю, що характеризує розвиток людини як особистості та визначає її підготовленість до певного виду діяльності. У ньому діалектично поєднуються соціальне й особистісне, раціональне, чуттєве та практичне;

– досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва як сутнісна якість особистості зумовлений її загальним та естетичним розвитком. Він є частиною життєвого досвіду людини, у якому відображається результат її взаємодії з музикою;

– формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва є складним процесом, який полягає у набутті музичних

вражень, накопиченні інформації щодо музичного мистецтва; розвитку здатності до переживання значущості музичних творів, їх осмислення; реалізації набутих знань, умінь, емоційних станів у музичній діяльності та спілкуванні;

– основою формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва є музично-творча діяльність особистості.

Формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва ґрунтується на принципах: безперервності набуття досвіду; єдності емоційного і свідомого; обов'язковості гедоністичного ефекту; активності й самостійності; опори на життєвий та художній досвід студентів; педагогічної взаємодії. А також передбачає створення необхідних педагогічних умов, серед яких: педагогічне керування процесом формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва; розвиток музичного сприймання як основи ціннісного ставлення до музичних творів; стимулювання оцінної діяльності студентів; формування мотивації спілкування з музикою.

Список використаної літератури

1. Восприятие музыки : сб. статей / ред.-сост. В. Н. Максимов. – М. : Музыка, 1980. – 256 с. **2. Зязюн І. А.** Естетичний досвід особи / І. А. Зязюн. – К. : Вища школа, 1976. – 176 с. **3. Крылова Н. Б.** Эстетическое отношение: содержание и функции / Н. Б. Крылова. – М. : Знание, 1980. – 64 с. **4. Падалка Г. М.** Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с. **5. Роджерс К. Р.** Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Р. Роджерс ; под общ. ред. Е. И. Исениной . – М. : Издательская группа Прогресс, Универс, 1994. – 480 с.

Вергунова В. С. Методичні засади формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва у майбутніх учителів музики початкової школи

У статті розкривають методичні засади формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва як найбільш значущого компонента професійного розвитку майбутніх учителів музики початкової школи. Виділено основні концептуальні положення, на яких ґрунтується цей процес. Підкреслено їхню актуальність щодо навчання й виховання школярів у сучасних умовах. Запропоновано принципи та педагогічні умови, необхідні й достатні для ефективного формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва в майбутніх педагогів.

Ключові слова: досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва, педагогічні умови, принципи формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва.

Вергунова В. С. Методические основы формирования опыта ценностного отношения к музыкальному искусству у будущих учителей музыки начальной школы

В статье раскрываются методические принципы формирования опыта ценностного отношения к музыкальному искусству как наиболее значимого компонента профессионального развития будущих учителей музыки начальной школы. Выделены основные концептуальные положения, на которых основывается этот процесс. Подчеркнута их актуальность относительно обучения и воспитания школьников в современных условиях. Предложены принципы и педагогические условия, необходимые и достаточные для эффективного формирования опыта ценностного отношения к музыкальному искусству у будущих педагогов.

Ключевые слова: опыт ценностного отношения к музыкальному искусству, педагогические условия, принципы формирования опыта ценностного отношения к музыкальному искусству.

Vergunova V.S. The Methodical Principles of Forming the Experience of the Valuable Attitude towards the Musical art of the forthcoming Elementary School Teachers

In the article the methodical principles of forming the experience of the valuable attitude towards the musical art as the most significant component of the future music elementary school masters professional development are revealed. The main conceptual points on which this process is based are selected. It's urgency concerning the teaching and education the pupils in up-to-date conditions are pointed out. The principles and pedagogical terms necessary and sufficient for the effective forming of the experience of the valuable attitude towards the musical art in the forthcoming teachers are suggested.

Key words: experience of the valuable attitude towards the musical art; pedagogical terms; principles of the forming the experience of the valuable attitude towards the musical art.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2012 р.

Прийнято до друку 29.06.2012 р.